

ških izpovedih je čutiti grozo zaradi atomske apokalipse, sentimentalnost se meša s cinizmom, kar je na splošno značilno za najmlajšo generacijo. Na tako razpoloženje ne vpliva le strah pred atomsko bombo, ampak tudi domače razmere: težave v gospodarski izgradnji dežele ter občutek nemoči zaradi mednarodnega položaja. Od nadaljnje smeri poljskega socialističnega razvoja in splošnega položaja je v veliki meri odvisno, kdaj se bo poljska poezija rešila iz idejne krize, v katero je trenutno zašla, in kakšna bo njena prihodnost.

Literatura

Poleg pesniških zbirk in ocen teh zbirk v raznih poljskih literarnih časopisih sem upoštevala zlasti naslednja dela: Ryszard Matuszewski: *Historia Literatury Polskiej*, 1918—1955. Warszawa, 1956. — Kazimierz Wyka: *Lowy na kryteria*. Nowa Kultura 1958, št. 9. — Anna Kamińska: *Utrata wiary w piękne słowo*. Życie literackie 1958, št. 10. — Ryszard Matuszewski: *Refleksje na temat poezji*. Nowa Kultura 1958, št. 20.

Rozka Štefan

MED KNJIGAMI

MIŠKO KRANJEC,

MESEC JE DOMA NA BLADOVICI

Po prvih straneh pričujoče knjige* mi je postalo jasno, da je njen poglavitni čar v nenavadno prepričljivem liričnem podtekstu. Občutek razkošne poetičnosti me je nato spremljal mimo vseh novelet; zdaj je narasel, zdaj spet nekoliko uplahnil, prisoten pa je bil veseskozi s svojo toploto, iz žive človečnosti izvirajočo melodijo. Lirizem je polnil krhke črtice, ki bi brez njega ostale komaj zanimive ali nezanimive anekdote, s pomembno vsebino; notranji ritem je povezoval stavke v miniaturne umetnine, ki so se naposled, kljub različnim motivom in kljub temu, da vsebuje knjiga tri tematske razdelke, prelile v enotno idejo in občutje. In sodba o novi Kranjčevi knjigi je bila kmalu dognana: da sodi med zrela umetnikova dela in v sam vrh njegovega povojnega ustvarjanja.

Ne bi našteval tega, kar bo lahko brez težav ugotovil sleherni bralec: da so novelete intimna pisateljeva izpoved; da razodevajo Kranjčevo tradicionalno privrženost dobremu človeku in da je ta ljubezen v knjigi zažarela z novim, visokim plamenom; da je v črticah tudi živa podoba naše družbe in da je Miško Kranjec spretno prepletel epske in lirske elemente v svojsko pravljičnost, ki v enaki meri upošteva resničnost in poetično vizijo. Za vse to bi lahko hitro našel primere v tekstih, toda naštevanje podatkov bi bilo v bistvu jalov posel, ker bi se poglavitna sestavina knjige, lirizem v podtekstu, trdovratno upirala intelektualni analizi. Zato bom rajši opozoril na

* Miško Kranjec, *Mesec je doma na Bladovici*. Mladinska knjiga. Ljubljana 1958.

dve, tri lastnosti knjige, ki niso tako očitne, a so bile vsaj zame dovolj zanimive.

Bistvo Kranjčevega humanizma je ljubezen do malega, nemočnega človeka, do njegove moralne lepote in dobrote, ki bi se rada razdala vsemu občestvu, naravi in ljudem; okolica pa je brezčutna in dobrota Kranjčevega človeka ostane nezapažena oziroma pregažena. Kranjčevi dobri ljudje niso samo po naravi plemeniti, ampak so tudi nemočni, nesposobni, da bi svetu, ki živi po trdih življenjskih zakonih, vsilili svojo moralno milino. Ta nemoč je kriva njihove melanholije, pa tudi tragičnih porazov; nemoč potiska ljudi v pasivno meditiranje, v odmaknjenost svetu, v navidežno idilo, ki pa je v bistvu bridka osamelost. Če hočejo torej Kranjčeve osebe prepričljivo izpovedovati svojo dobroto, morajo biti šibke bodisi po svoji naravi, bodisi po družbenem položaju. V predvojnih Kranjčevih tekstih, mislim predvsem na nekatere novele in na Povest o dobrih ljudeh, so bile zapostavljene tako od narave kot od družbe, po vojni pa se je socialni položaj Kranjčevih ljudi izboljšal in se je kompleks družbene neobgljenosti vsaj v javnem, uradnem življenju znatno omilil. Zaostriilo pa se je vprašanje moralnih odnosov med ljudmi v isti družbi, odnosov tistih, ki se znajo uveljaviti, do teh, ki so po naravi nemočni. In ravno to vprašanje je intenzivno zaposlilo Miška Kranjca v novi knjigi: nekatere dobre, toda neobgljene ljudi je čas potisnil v stran, v družbi se ne morejo uveljaviti, iz raznih vzrokov so osamljeni in nezaščiteni, pogosto so tudi materialno slabo stimulirani in zaradi vsega tega izpostavljeni pomanjkanju in krivicam vsake sorte. Kranjčev humanizem torej ni več socialni revolt, naperjen zoper vso družbo; nasprotno — pisatelj veruje v revolucionarne spremembe, v družbeni napredek in materialne temelje človekove moralne preobrazbe. Njegov humanizem je zdaj moralni protest zoper pogosto človeško brezdušnost in krivičnost; dobrim ljudem je namreč družba formalno priznala vse pravice, toda moralna otopenost, pa tudi izprijena surovost često brezobzirno pregazita njihovo čisto hrepenenje. Kljub temu pa ti mali, zapostavljeni ljudje strastno zaupajo v življenje, pobožno izpolnjujejo človeške dolžnosti in so najboljši verniki dejanskega humanizma. Njihova tragika temelji torej na dveh kontrastih: neobgljeni in nezaščiteni trpe brutalno krivico, pri tem pa ne postanejo malodušni, ampak praktično izpovedujejo svojo moralno lepoto.

V novi Kranjčevi knjigi je srečen izbor teh neobgljenih, dobrih ljudi oba kontrasta izredno močno podčrtal. Pisateljevi ljubljenci so namreč tokrat predvsem starci in otroci — šibki po naravi, odmirajoči ali še neprebujeni, materialno slabo stimulirani in v družbi neugledni. V prvem razdelku sta to Minka in Kovačeva mama, iz enega kosa mojstrsko izklesani ostareli ženi, ki v svoji dobroti in samoti izgubita individualne poteze in postaneta simbol človeške žlahtnosti. V drugem in tretjem razdelku je človeška dobrota uresničena v otrocih, simbolu nedolžnosti in neobgljenosti. Ta drobna bitja, podobna Prežihovim sirotejem iz Solzic, pa hkrati z grenko obtožbo prinesejo v knjigo tudi optimizem; kljub storjenim krivicam so otroci nenavadno radoživi in morda — pisatelj strastno veruje, da bo tako — bodo v življenju nemoteno uveljavili svojo moralno čistost. Zveza starcev in otrok dobi tako globlji pomen: prvi odhajajo, samotni, ne da bi bili poplačani za svojo dobroto, najmlajši vstopajo v življenje in morda jim bo dano, da ga bodo izboljšali.

Poglavitna oseba te knjige pa je vendarle pisatelj; on tokrat ni samo umetnik, ki bi ga prizadela človekova stiska, ni samo simpatizer in rezoner malih ljudi, temveč je tudi sam nesrečen član njihove družbe, eden izmed njih. Doživel je mučno življenjsko krizo — kakšno, ne izvedemo, toda kriza je brez dvoma bila; okusil je človeško brezbriznost in krivičnost, načeta mu je bila vera v življenje in, da bi to vero spet našel, se je umaknil v samoto med sebi enake male, dobre ljudi. Zdaj njihove bolečine zaznava natanko tako kot lastne in sleherno, na videz še tako nepomembno srečanje z njimi mu pomeni globoko življenjsko spoznanje. Iz tega intimnega zbližanja z ljudmi, iz tega organskega sožitja se poraja v njegovih spisih tisti očarljivi lirični podtekst, ki magično učinkuje na bralca in s svojimi čustvenimi poudarki izpoveduje poglavitno idejo. Morda je pričujočo knjigo napisal Kranjec zares nenavadno lahko, v predihu med obsežnimi epskimi teksti, toda to ne pomeni nič drugega, kot da je popolnoma zaživel s snovjo, da je gradivo v njem dozorelo — da je življenjska kriza sprostila ustvarjalno moč.

Tudi izbor prizorišča prispeva h kontrastom v Kranjčevih noveletah. Črtice so lokalizirane v hribovsko gorenjsko vasico, v kraj bogu za hrbtom, kjer se zdi, da se je življenje za večno ustavilo, da tja še ni butnil ritem novega življenja. V tej tipični provinci, v gorskem Liliputu, pisatelj proti pričakovanju ne najde puščobne stagnacije, temveč razgiban in pomembno življenje. V vasici utripa isti življenjski ritem kot v dolini in morda je njegovo valovanje v tišini, v izolirani samoti še bolj intenzivno kot v velikih človeških mravljiščih. Zanimivo je, kako drobne črtice razširijo svoje dimenzije; površinske dimenzije so sila skromne, pomembne pa so njihove prostorninske dimenzije. Novelete se pomensko razširijo kot kolobarji na vodi: intimni pisateljev krog se prelije v širši krog, ki zajame življenjsko problematiko njegove okolice, tretji kolobar pa že problematiko celotne družbe. Tudi otroci presenetljivo dimenzionirajo Kranjčeve novelete; pisatelj je namreč izbral otroke za imenitne medij, ki mu zaupljivo in odkritosrčno odpira vrata iz majhnega otroškega sveta v družine, družbo, v veliki svet.

Tudi s prepletanjem lirskih in epskih elementov, realističnih in vizionarnih prvin v pravljico je dal Miško Kranjec tem črticam širšo, skoraj simbolično veljavo. Zgodb ni oblikoval strogo realistično zaradi tega, da bi gradivo umetno poetiziral ali idealiziral; poetičnost je bistveni element doživetja, poglavitna sestavina gradiva, snov pa je kljub pravljici barvitosti ostala zvesta življenjski resničnosti. Tudi pravljica je kontrastni element, ki pogloblja tragiko in lepoto Kranjčevega humanizma; človeška dobrota je čista kakor v pravljici, toda življenje ni pravljica in razbija blestečo vizijo. Sicer pa je Miško Kranjec rafinirano prepletel realistične in fantastične motive; moralna čistost starcev in otrok, realističnih junakov, ni tuja pravljici, personificirati je torej moral samo naravo in ustvariti originalno figuro »bladoviškega meseca«. Ta mesec je pravzaprav pisatelj idealni dvojnik — dober in vsemogočen, ki lahko deli dobroto in pravico vsem malim ljudem, ki torej družijo — kot bi to rad pisatelj — v sebi človeško dobroto in moč.

Vse zgodbe v knjigi seveda niso enako intenzivno doživete. Najlepši je prvi razdelek Začarana zemlja, pesem čistega hrepenenja, zapeta s poltoni, z melodijo, ki še dolgo zveni. Poglavitni elementi Kranjčevega ustvarjanja

so tu v popolnem soglasju, posebno v noveleti Polžki Kovačeve mame. Enoten, vendar v celoti manj izrazit je tretji razdelek; v njem prevladujejo pravljični elementi, posamezne črtice so že čiste pravljice, tako da sem pogrešal realistične vsebinske poante. V tem ciklu pa je imenitna Zgodba o obrekovanju, kjer je Miško Kranjec duhovit in šegav kot kak Miklavž Breugnon. Ob žlahtnem, širokem smehu te črtice se nisem mogel ubraniti želje, da bi nekoč dobil v roke knjigo samih takih breugnonovskih storij. Srednji razdelek o otrocih je v glavnem lirično realističen. V njem je nekaj odličnih novelet (Otroci, čigavi ste; Moj oče), v dveh, treh črticah pa je razbito ravnotežje med poetičnostjo in realističnim opisom. Lirizem brez intenzivnega doživetja dobi malce sentimentalen prizvok, realistični opis brez globlje doživete pocižje pa se preveč približa feljtonu oziroma anekdoti. Dodal bi še eno načelno pripombo: bralec, ki ne pozna podrobnega pisateljevega življenjepisa, bo morda težko ujel globlji pomen nekaterih, na intimna doživetja opirajočih se zgodb.

Slišal sem sodbo, da pričujoča knjiga samo nadaljuje Kranjčev lirizem iz predvojnne Povesti o dobrih ljudeh, zbirke Imel sem jih rad, Čarnega nasmeha in morda še katerega dela. Mislim, da to ne drži: knjiga Mesec je doma na Bladovici je porojena iz specifično novega življenjskega občutja, iz krvavo resnične življenjske situacije in tudi izpoveduje nove odtenke Kranjčevega humanizma. Ni najbolj važno to, da je Kranjec, doslej v glavnem navezan na rodno Prekmurje, tokrat prepričljivo ujel utrip gorenjske zemlje — v opisu in stavku. Poglavitno je to, da je pričujoča knjiga porojena v sedanjosti in da se obrača v nasprotju s prej naštetimi v prihodnost. Važen je sproščen odnos do snovi, važna je harmonija med umetnikovim hotenjem in umetniško realizacijo. Ne, teh črtic, njihovega duha ne bo mogel nihče več v drugo oživiti — niti Miško Kranjec, še manj kdo drugi; tudi ta nujna, neponovljiva izpovednost je njena temeljna dragocenost. Vsekakor pa lahko ta lepa knjiga postane pomemben mejnik.

Mitja Mejak

ENAJSTA KNJIGA JANEZA TRDINE

S kar se dá skromnim naslovom — kot osemintrideseto med Trdinovimi črticami in povestmi iz narodnega življenja — prebiramo v novem zvezku Zbranega dela svojevrstni spis »Sprehod v Belo krajino«. Res je sicer, da to delo že poznamo, saj je bilo natisnjeno v prvi, Schwentnerjevi izdaji Trdinovih spisov, kamor »Spominov« niso sprejeli; res je tudi, da je pred nekaj leti Mladinska knjiga poskrbela za nov natis, ki pa je bil žal vse preveč okrnjen; tako v našem primeru ne gre le za prvo izdajo, pripravljeno s kritičnim namenom, temveč tudi za prvi do kraja avtentični natis besedila samega.

Med Trdinovimi načrti je bil tudi obširen etnografski opis slovenskega ljudstva na Dolenjskem, v tej »glavni in najčvrstejši koreniki Slovenstva«. Svoje misli žal ni nikoli do kraja oblikoval, iz nabranega gradiva pa je zrasla druga knjiga, ki je s prej snovano vendarle v rodu: »Sprehod v Belo